

med Speyerfreden 1544 (ingen af delene nævnes dog). Når 1560 muligvis kunne have været et mere hensigtsmæssigt skel end 1588, hænger det sammen med, at korn, østbaltisk træ og *naval store* og lidt senere svensk metal fik så vital betydning, at de nordiske konfliktmønstre og Østersøhandelen måtte få internationale dimensioner.

Mere overraskende kommer det, at den adelige handel og skibsfart kan føres meget længere tilbage, end Grethe Ilsøes undersøgelse kunne vise (Grethe Ilsøe, »Dansk herremandshandel med hanskebøymændene i senmiddelalderen«, *Middelalderstudier. Tilegnede Aksel E. Christensen*, København 1966, s. 305-336). Specielt hæfter man sig ved Limbek'ernes egenhandel fra Ribe, og hertil kan føjes, at Eggert Frille fra samme egn (ifølge Wm. Møllerup) også plejede forbindelser til Antwerpen. Om den østdanske højadels egenhandel til Østersøen, Norge og Vesteuropa først opstod senere, får stå hen. I hvert fald kunne man have ventet, at dens ophør omkring 1560 havde fået par ord med på vejen; det beroede nemlig ikke blot – som Erik Arup og Albert Olsen antog – på nederlændernes bedre og billigere tonnage, men også på, at danske adelige og købmænd nu kunne opnå internationale priser hjemme og uden investering; men det medførte sikkert også, at den

danske handelsflåde ikke – eller først sent – blev i stand til selv at varetage eksporten.

Derimod virker det lidt overraskende, at Bjørn Poulsen uden videre godtager Øresundstoldregnskabernes – en lumsk kildes – tal for danske skibspassager ved Helsingør og ud fra dem mener at kunne konstatere en vækst i 1500-tallets sidste årtier, en antagelse, der næppe kan holde. Allerede 1935 gjorde Astrid Friis opmærksom på, at hollandske skippere sejlede under Dannebrog som bekvemmelighedsflag under det spansk-nederlandske opgør, og noget af væksten forsvandt igen under den tolvårige våbenhvile 1609-21 (Astrid Friis i *Scandia* VIII, 1935, s. 129ff; *Fra Ribe amt* XXII, 1982, s. 346f; Aksel E. Christensen m.fl. (red.), (Gyldendals) *Danmarks historie* II:2, s. 414f).

Man kunne bemærke, at det ny værk i modsætning til sin forgænger bærer titlen *Dansk søfarts historie*; det røber, at handel og skibsfart anskues som indbyrdes forbundne funktioner. Vel vidende, at anmeldelsen overvejende har beskæftiget sig med handelen, vil det dog være fremgået, at førstebindet lover godt for fortsættelsen; dens forfattere vil utvivlsomt kunne præsentere samme høje standard.

E. Ladewig Petersen

OLDTID OG MIDDELALDER

Sverre Bagge: *From Gang Leader to the Lord's Anointed. Kingship in Sverris saga and Hákonar saga Hákonarsonar*. The Viking Collection. Studies in Northern civilization Vol. 8. (Odense University Press, 1996). 175 s., 225 kr.

Sverre Bagges bog er i usædvanlig høj grad beskrevet gennem sin titel. I indsigtsfulde oversigter over to samtidsa-gaer fra Norges 13. århundrede analyserer han værkernes stillingtagen til den kristne herskerideologi og den deraf flydende virkning på fortælle teknikken.

Sverre Bagges detaljerede fremstilling gør det muligt at følge hans argumentation uden noget selvstændigt kendskab til sagaerne, samtidig med at den skaber et overblik over dem, som vil være nyttigt for den, der skal bruge værkerne i anden anledning.

I grunden havde de to mænd, Sverre (1150-1202) og hans sønnesøn Håkon Håkonsøn (1204-63), nok så parallelle skæbner: Begge startede som tvivlsomme kongesønner, men opnåede gennem politiske og militære kampe at sidde som sejrende konger. Kun den yngre af dem, Håkon, nåede at opleve en længere årrække som enehersker. Dette fik afgørende indflydelse på ideologien ved hans hof, som det fremgår af *Konungs skuggsjá*, Kongespejlet (o. 1250), som Sverre Bagge har skrevet det moderne hovedværk om (*The Political Thought of The King's Mirror*, Odense 1987).

I Sverres Saga møder vi den klassiske sagastil for første gang, med dens indirekte karakteristik af personerne gennem deres handlinger og med dens fornemme retorik, hvor replikker og taler trækker stridspunkterne op og bringer handlingen videre. I Sverres tilfælde befordres hans karriere yderligere af hans humor og selvironi og af hans evne til at improvisere og handle på tværs af alle konventioner. (Det er en provokerende nyskabelse, at Sverre ikke på kongers vis kæmper midt i hæren og forrest, men tværtimod ses ride rundt bagved fronten i et landslag ved Oslo eller sejle rundt i en lille båd og endda gå op på land under søslaget ved Fimreite). Det nære, hjertelige forhold mellem Sverre og hans Birkebenere bygger på deres velbegrundede tillid til hans lederevner og på hans forståelse for deres situation. Sverres ubestridelige personlige karisma og de sejre, den bringer ham, er beviset for, at Gud gennem hans fødsel har udvalgt ham til konge af Norge. I øvrigt kendes Sverres herskerideologi gennem

værket *En tale mod biskopperne*, som ikke har sat sig spor i sagaen.

I Håkon Håkonsøns Saga genfinder den moderne historiker en kollega: Sturla Thordarson, en sober, grundig og omhyggelig mand, der får stillet et arkiv til rådighed og skriver et bestillingsværk – her for Magnus Lagabøter, der var søn af Håkon og dattersøn af hans hovedmodstander, onkel og svigerfader, Skule Jarl. Sturla kom fra Island til Norge i Håkons sidste leveår og fuldendte sit værk i løbet af to år. Det er Sverre Bagges tese, at Sturlas værk er blevet så farveløst, ja, rent ud sagt kedeligt, fordi Sturla ikke blot skulle omgås forsigtigt med skeletterne i den kongelige families skabe, men især fordi han var under indflydelse af hoffets ideologi: Kongen af Guds Nåde var som statsoverhoved hævet over almindelig strid; det ville være under hans værdighed at lade ham vinde frem gennem politiske manøvrer; og ligeledes burde modsætningen mellem Håkon og Skule Jarl ikke kunne ses som en strid mellem ligeberettigede parter (sådan som Snorre kan fremstille kampene mellem Olaf den Hellige og de hedenske stormænd). Det er væsentligt for Sverre Bagge at hævde, at Sturla kunne have beskrevet begivenhederne mere spændende, hvis han havde villet, og at det er den påtvungne ideologi, der lammer hans pen.

Til afgørelse af, hvad Sturla kunne, når han ville, er det ikke retfærdigt at sammenholde ham med et stilistisk mesterværk som Sverres Saga. Der bliver for mange ubekendte. Skal man få en begrundet mening om, hvad kongeideologien gør ved Sturlas stil, bør man sammenligne Håkon Håkonsøns Saga med det værk, Sturla skrev om sin samtids Island. *Íslendinga saga*, Sturlas andel af kompilationen *Sturlunga saga*, synes baseret på Altingets lister over »årets dræbte«. Her vises det, hvorledes sår og dug og drab i en uendelig eskala-

tion fører til hug og drab og mordbrand. Sturla Thordarsons Island må have været traumatisk at leve i, uudholdeligt spændingsfyldt; men han bærer sine traumer ved ubetinget at fastholde det faktuelle og dykke detaljer oven på detaljer. Vel kan man i *Íslendinga saga* næppe finde noget tilfælde, hvor Sturla undertrykker viden om et konfliktpunkt, som han ses gøre det i Håkon Håkonsøns Saga. Men Islands blodige historie bliver i hans hænder uudholdeligt kedelig at læse om. Den mand var i stand til at skrive en kedelig bog om Hitler! – Så hvorfor ikke om Håkon Håkonsøn?

Rikke Malmros

Jenny Jochens: *Old Norse Images of Women*. (University of Pennsylvania Press, 1996). 326 s., 37,50 £.

Siden schweizeren Paul-Henri Mallet i 1756 publicerede *Monuments de la mythologie et de la poésie des Celtes. Et particulièrement des anciens Scandinaves* har europæiske lærde dyrket opfattelsen af den stolte, selvstændige, nordiske kvinde. Oprindeligt var hun vist også til opbyggelse for moderne feminist, indtil de som Jenny Jochens begyndte at nærlæse, hvad der faktisk står i den bevarede oldnordiske litteratur. Næsten parallelt med sit tidligere værk, *Women in Old Norse Society* (1995), der prøver at indfange kvinders faktiske liv, udsender Jenny Jochens her en bog, ikke om kvinder, men om mænds opfattelse af kvinder og kvindelige væsener: fra oldnordiske myter om det guddommelige, fra sange om folkevandringstidens helte, fra kongesagaer, fra ættesagaer om Islands første generationer og fra samtidssagaer om Islands katastrofale 13. århundrede.

Efter en skildring af formodentlig gamle mytiske forestillinger om kvindelige kollektiver som norner og fylgjer går bogen i gang med beretningerne om

verdens begyndelse: I Ginnungagap størkner smeltevand fra den nordlige verdens is og den sydlige verdens ild til det mandlige urvæsen, Ymir. Ginnungagap kan med lidt god vilje betragtes som en abstrakt ur-livmoder, men så er det også slut med de kvindelige principper: Den mandlige Ymir føder væsener ud af sine armhuler, og hans venstre ben avler et barn med det højre. Jochens taler om mandlig partenogenese, og dette princip fortsætter i urhistorien sammen med gudernes mere håndværksmæssige skaben af verden og de første mennesker. Intetsteds i den nordiske urhistorie får kvindelige væsener lov til at føde! I den etablerede gudeverden har guderne mange beskæftigelser, både kamp, arbejde og fornøjelser, mens gudinderne sidder til stads, hvis de ellers nævnes. Det er væsentligt for verdens funktion, at guderne har både hustruer og elskerinder, mens gudinder, selv elskovsgudinden Freja, bør være kyske. Efter Ragnarok opstår en ny himmel og en ny jord, beboet af tre guder og af mænd, der er sønner af to brødre – kvindelige skikkelser er ikke nævnt i fremtidens rene lykkeverden.

I helteedigtningen gør kvinden derimod indtryk. Hun er den tragiske bærer af de konflikter mellem loyaliteten til oprindelig slægt og til ægtemand og børn, som mandssamfundets krigerværdier lægger på hende. Mens manden kun kender én slægt, står den gifte kvinde mellem to. Fra helteedigtningen stammer sagalitteraturens stærke, blodtørstige kvinder. Gudrun, der hævner sine døde brødre på sin mand ved at dræbe hans sønner (med hende), er for grufuld til at få arvtagere i litteraturen. Men Brynhild, der ægger mænd til hævn, er prototypen på den islandske litteraturs centrale skikkelse, hævn-æggersken, *die Hetzerin*. Kvinden, der ægger sine mandfolk til hævn med hvasse ord, er den, der holder mændene fast på sam-